

dienst aan de naaste in nood. Dat was een benadering die *Rerum Novarum* juist wilde overstijgen.

De Haarlemse bisschop Caspar Josephus Martinus Bottemanne (1883-1903) stond zelfs zeer afwijzend tegenover de vernieuwingen die in *Rerum Novarum* lagen vervat. Van het aankweken van een klassebewustzijn bij de arbeiders, geconcretiseerd in de vorming van arbeidersverenigingen, die via een maatschappelijk-politieke strijd een verbetering van de arbeidsvoorwaarden nastreefden, wilde hij niets weten. Hij was ervan overtuigd, dat hetgeen Leo XIII voorstond, het best via de al sinds 1888 in het Haarlemse bestaande *Nederlandsche Roomsche Katholieke Volksbond* gerealiseerd kon worden. Die Volksbond, waarvan in principe alle volwassen mannen van welke beroepsgroep, klasse of stand dan ook lid konden worden, had als doelstelling: bijdragen aan een geest van vrede, vriendschap en liefde tussen leden van uiteenlopende standen, ook en misschien wel vooral op het terrein, waar zij elkaar als patroon en arbeider ontmoetten. Daarmee interpreteerde Bottemanne, die de encycliek overigens al op 28 mei 1891 onder de aandacht van zijn priesters bracht, *Rerum Novarum* in zeer behoudende zin. Dat werd nog eens onderstreept in zijn eerstvolgende Vastenbrief van 18 februari 1892, die geheel aan *Rerum Novarum* was gewijd. In deze brief legde Bottemanne alle nadruk op het behoud van de maatschappelijke status-quo: inderdaad één van de elementen van de encycliek. Binnen die status-quo dienden de werkgevers respect te hebben voor hun arbeiders door

naar vermogen te zorgen, dat zij de zedelijke grootheid hunner zielen in uwe dienst bewaren ...; door ook in lichamelijk opzicht voor hen te zorgen, en derhalve hen niet te belasten met werkzaamheden, die hunne krachten te boven gaan ...; door hun het regtmatig loon voor hunnen arbeid uit te keren; ... door de goede vereenigingen, die zij onderling tot hunne lotsverbetering oprigten, te ondersteunen.

De arbeiders op hun beurt waren verplicht

in wier dienst gij werkt, als uwe overheid te eerbiedigen, en in die hoedanigheid te beschouwen als Gods plaatsvervangers ...; elke gemeenschap te vermijden met personen of vereenigingen,

het punt van hun sociale bekommernis. *DNK* 18 (maart 1984) 18-35.